

Att publicera vetenskap för allmänheten

Journalistkåren motverkar vetenskapspopulariseringen

För att förstå vilket slags värld vi lever i, och hur den blivit sådan den är, måste vi ha kunskap om fenomenen i den, och om de naturlagar som styr det som sker i vår omgivning, i stort som i smått. Möjligheten till den här förståelsen hotas enligt **Juhani Westman** av dem som borde vara dess största förkämpar, nämligen journalisterna.

Människan styr sin egen och sin omgivnings utveckling – på gott och ont, antingen hon vill det eller inte. Parallellt med kunskap om naturvetenskaperna och deras historia, behöver medborgarna kunskap om människosamfundens historia och deras utveckling.

Endast med vetskap om varifrån vi kommit och var vi befinner oss, kan vi fatta meningsfulla beslut om vilken väg vi vill ta, och hur vi ska komma därtill.

Att åsidosätta naturvetenskap, teknik och historia betyder att vi utlämnar oss åt allehanda lurendrejare, kvasivetenskappare och flummare, men även åt politikens mörkermän och bakåtsträvare. Att popularisera naturvetenskap, tekniskt kunnande och kunskap om historien, innebär ett försvar av demokratin och befrämjande av förstående och tolerans.

Vetenskapsidkaren har också ett personligt behov av att nå allmänheten och bli förstörd av så många som möjligt. Dels för att de egna resultaten ska få den uppmärksamhet man subjektivt anser att de behöver, dels för att redovisa för medborgarna att deras satsningar på den genomförda forskningen inte har varit förgäves.

Det finns då två vägar: att antingen själv publicera sig med artikel, radio- eller TV-program, eller att få en vetenskapsredaktör att nappa på och sköta förmedlandet. I vardera fallet kommer vetenskapsidkaren att ställas öga mot öga med en representant för media – en nyhetschef, chefredaktör, i varje fall någon form av en ordens portvakt. Där skär det sig.

Utmaningen blir nämligen då inte att göra forskningen känd för allmänheten, utan att få portvakten – journalisten eller mediemogulen – att öppna dörren. Att popularisera vetenskapen för journalistkåren. "Portvakten" är ytterst sällan intresserad av sakens inneboende vikt och betydelse, däremot nog av om ämnet kan fås att framstå som intressant, så att det säljer. Så att allmänheten sliter lösnunnen ur försäljarens hand, störtar till radion eller tv:n, pratar om det på gator och torg... Helt enkelt, en bra grej är den som ökar försäljningen.

Förutfattade meningar

Till den mest nedslående kritik en vetenskapsredaktör kan få hör utsagan: "Det där du sade var nog intressant och bra... men jag förstår ingenting av sånt där." Med "sånt där" brukar då avses naturvetenskapliga frågor. Jag har – igen, för det

händer ofta nog – kört huvudet i en stenmur av förutfattade meningar. Det som vederbörande inte säger rent ut är: "Det här är svårt. Jobbigt. Jag begriper det inte. Om jag inte begriper det så kan det inte vara viktigt. Jag kan strunta i det."

En tittare eller lyssnare stänger kanske av apparaten eller byter kanal. Oftare är det dock "portvakten" som låter sina fördomar spela in. Istället för att hjälpa att öppna porten i fördomarnas begreppsliga mur stoppas nyckeln i fickan, och så var det stopp. Fördomarna hindrar oss också från att se okunskap som en brist i allmänbildningen. Journalister vet *inte* vad vetenskap går ut på. Problemet är förstås att journalister utbildas – i den mån de utbildas – i samhällskunskap, men de får *inte* några grunder i naturvetenskap eftersom deras lärare är naturvetenskapliga analfabeter som, styrkta av sina fördomar, inte anser det viktigt.

I yrket hör man sedan talas om en del udda fenomen: svarta hål och dinosaurier, men inte om helheten eller metoden. Den här okunskapen är direkt farlig. En del kollegor har på fullt allvar flera gånger gått ut med program om den *vetenskapliga astrologin*. För att inte tala om de UFO:n man hör om ibland.

Arbeta snabbt

Alla medier lämpar sig för att popularisera vetenskap – bara man kommer ihåg att det ska handla om *en berättelse*. Människor har en nedärvd benägenhet att fångas av berättade historier. Problemet är dels mediets format, dels en fråga om tid. *Utförligt* betyder i TV en till en och en halv minut och i radio kanske två och en halv minut. Det motsvarar *en* skriven A4. Max. Idag är ett femton till tjugo minuters *radioprogram* – ett sånt där som har egen rubrik – att betrakta som *långt*. Det motsvarar fem ark A4! Inte mer.

Dessutom ska där finnas tjafs – "*human interest*"-veligheter, som stjälar av den dyrbara tiden – att det nu inte bara ska informeras för mycket! Eller – för att dölja programmakarnas totala okunskap, kanske?

Tidsuppfattning är en ju punkt där journalister och vetenskapsmän skiljer sig åt. Om någon lämnar in en artikel till *Nature* i oktober, får den antagen i februari följande år och tryckt i maj så är det raskt marscherat. Om en nyhetsjournalist får ett uppdrag klockan tio på förmiddagen, får tag i en expert att intervjua klockan

tolv, gör intervjun klockan ett och får ut den i sändning klockan två, är det numera normal arbetstakt. Då ska man dessutom ha hunnit läsa in sig så man kan ställa de vettiga frågorna.

Hur är det möjligt för en nyhetsjournalist att göra vettiga inslag om vetenskap på nolltid? Svaret är förstås beredskap: det vill säga vilja och förmåga – och tid – att skaffa *bakgrundskunskap*, *allmän-*

Upptäckt, insikt och publicering

Vi har en klar bild av vad en "upptäckt" är: när arkeologen hittar en skatt, fornlivsforskaren en dinosaurie eller astronomen en ny, spännande himlakropp. Observationer och experiment är ju det som ser någonting ut, det som allmänheten kan förstå något av.

Det är väldigt spännande att betrakta de första bilderna från en rymdfarkost

Det är en process som i bästa fall tar veckor, oftast längre. Ändå är det först i det här skedet som råstoffet "*fakta*" mögnar till det som är målsättningen för alltihop, "*insikt*".

För nyhetsförmedlare handlar det om minuter, och i morgon är den här historien gammal – vem bryr sig om era morsiga teorier. Och så skapas bilden av de veliga forskarna, som aldrig får aktern ur schäsen.

Sedan kommer publiceringsskedet – att få fram rapporten som forskarkollegerorna ska ta del av, nagelfara och kritisera och den vägen inkorporera i kunskapsmängden. Den allra svåraste biten här är att få forskningsresultaten från rapporten *omarbetade* och utgivna i en sådan form att den *stora allmänheten* kan och vill ta del av den. Och att föra ut det förbi mediernas portvakter – däri ligger möda och besvär.

”Att popularisera naturvetenskap, tekniskt kunnande och kunskap om historien, innebär ett försvar av demokratin och befrämjande av förstående och tolerans.”

bildning. Men den kan vi inte få om inte arbetsgivaren anser det viktigt. Inte heller om inte vetenskapsidkarna försöker göra forskningen känd bland journalisterna.

Den stora bristen är alltså avsaknaden av naturvetenskaplig allmänbildning bland journalister och bland dem som leder journalisters arbete som helhet. Detta återspeglar bristerna i vårt skolsystem i allmänhet och i journalistutbildningen i synnerhet.

som just har landat på Mars – men de vetenskapsmän som presenterar bilden är precis lika nymornade som journalisterna som står där med mikrofoner och kameror i högsta hugg. Forskarna skulle behöva tid att begrunda och jämföra med tidigare data för att kunna bedöma vad det nya innebär, och vilka revideringar av vetenskapens kunskapsbas det ger upphov till.

Juhani Westman
är pensionerad vetenskapsjournalist
juhani.westman@welho.com